

**UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE ARTĂ
TEATRALĂ ȘI CINEMATOGRAFICĂ
„I.L.CARAGIALE” BUCUREȘTI**

TEZĂ DE DOCTORAT

Fundamentele construcției relației scenice

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

Prof.univ.dr. Olga Delia Mateescu

DOCTORAND:

Alexandru Pavel

Cuprins

I.	Introducere	pag.4
II.	Natura relațională a ființei umane – perspective multiple	pag.12
	II.1. Scurtă explicație a propunerii.....	pag.12
	II.2. Abordări filozofice – perspectiva antropologică	pag.15
	II.2.1. Curentele antisociale – egoism și solitudine.....	pag.18
	II.2.2. Tradițiile sociale – iremediabila nedesăvârșire.....	pag.35
	II.3. Perspectiva psihanalitică.....	pag.49
	II.4. Concluzie preliminară.....	pag.64
III.	Era comunicării	pag.65

IV. Perspective asupra comunicării în teatrul stanislavskian și post-stanislavskian.....	pag.74
IV.1. Perspectiva microscopică - comunicarea în viziunea stanislavskiană.....	pag.79
IV.1.1. Boleslavski - povara tradiției.....	pag. 81
IV.1.2. Stanislavski despre comunicare...pag.	94
IV.2. Perspectiva macroscopică – întâlnirea –parametru esențial în viziunea brookiană asupra teatrului.....	pag.104
IV.3. Uta Hagen – moduri de aprofundare a relației scenice	pag.124
IV.4. Sanford Meisner – jocul de-a repetiția.....	pag.154
IV.4.1. Teoria Reducerii Incertitudinii.....	pag.167
IV.4.1.1. Self-Diclosure – o analiză a conceptului.....	pag.170
IV.4.1.2. Presupuneri.....	pag.172
IV.4.1.3. Strategii.....	pag. 175
IV.4.2. Teoria Schimbului Social.....	pag. 176
IV.4.2.1. Presupuneri.....	pag. 178
IV.4.3. Teoria Dialecticii Relaționale.....	pag.180
IV.4.3.1. Presupuneri.....	pag.182
IV.4.4. O analiză a dialogului.....	pag. 183
IV.4.5. The Pinch and the Ouch.....	pag. 192
IV.4.5.1. Dincolo de principiul plăcerii.....	pag. 196
IV.4.6. Starea de surprindere.....	pag. 218
V. Încheiere sau spectacolul ca structură de relații.....	pag. 226
VI. Bibliografie.....	pag. 234

Prin natura noastră de hominizi supuși conștiinței tragicului, suntem obligați genetic să alegem întotdeauna enigmele. Provocările, misterele, întrebările, ne fascinează întotdeauna și le preferăm constant și inevitabil platitudinilor, banalităților și truismelor. Dorința de a rezolva, drumul spre răspuns, sunt întotdeauna preferate momentului post-revelație, momentul în care magia s-a spulberat și am rămas doar cu răspunsul. Speranța că întotdeauna se naște o nouă întrebare. E ceea ce ne ține în viață. Căutarea pe o perioadă nedefinită a ceva ce nici noi nu știm ce e, și, într-un fel, sperăm să nici nu aflăm vreodată. Desfacem și refacem, descompunem și recompunem cu o migală demnă de româneasca expresie "a despica firul în patru". Ne dorim să găsim conexiuni acolo unde nimic nu pare a avea legătură cu nimic, tânjim după puzzle-uri, suntem o specie destinată să își dorească probleme pe care să încerce să le rezolve. Natura, calitatea și miza problemelor sunt criterii irelevante atâta timp cât problema există. Aproape masochistic, ne dorim întotdeauna ca problemele pe care le avem noi de rezolvat să fie mai grele, mai nerezolvabile decât ale celorlalți, fie și numai pentru a putea declara sus și tare că avem o problemă. De aceea și noi, actorii, regizorii, scenografuli, cei care participăm la acel "lung drum al textului către scenă", suntem constrânși de această prezentare și re-prezentare a "feliei de viață" să căutăm întotdeauna necunoscutul, să

rezolvăm probleme, să găsim logica acolo unde ea nu se mai aplică, să raționăm pentru a permite manifestarea iraționalului, să combinăm ingrediente pentru a permite instalarea entropiei, să găsim soluții pentru a crea o altă lume, care e și nu e a noastră.

În 1968, la douăzeci și trei de ani de la prima repetiție cu "Zadarnicele chinuri ale dragostei" (acea primă repetiție care i-a dezvăluit importanța elementului uman), Peter Brook¹ își începea "Spațiul gol" astfel: "Aș putea să iau orice spațiu gol și să-l numesc scenă goală. Un om traversează acest spațiu gol în timp ce altcineva îl privește, și asta e tot ceea ce trebuie ca actul teatral să înceapă"². Este, poate, cea mai cunoscută definiție brookiană a teatrului. Sau a căutărilor lui referitoare la teatru. Dar acesta e doar începutul.

După alți douăzeci și trei de ani, în 1991, Brook declară în timpul unei conferințe: "La un moment dat, am pretins că teatrul începe când doi oameni se întâlnesc. Dacă un om se ridică și altcineva îl privește, e deja un început. Însă pentru a exista o dezvoltare, e necesară o a treia persoană pentru ca să aibă loc cu adevărat o întâlnire. Apoi viața preia controlul și e posibil să mergem foarte departe. Însă cele

¹ Peter Brook (n. 1925) – unul dintre cei mai importanți regizori de teatru din a doua jumătate a secolului XX. Creator inovator, a contribuit semnificativ la cercetarea formelor teatrale, punând în scenă numeroase spectacole unicat. (prezentare preluată din volumul "Spațiul gol", Editura Nemira, București, 2014)

² Brook, Peter – "Spațiul gol", Editura UNITEXT, București, 1997, pag. 17

trei elemente sunt esențiale”³. Întâlnirea. Arta ca relație. Dacă Brook l-ar fi citit pe Noica⁴, ar fi aflat acest lucru mult mai devreme. “Asta e esențialul: să te întâlnești cu celălalt”, spune Noica în 1944. Pentru că întâlnirea cu celălalt îți permite să te întâlnești cu tine. Să te vezi pe tine în celălalt. Asta dă, așa cum susține Basarab Nicolescu⁵ în studiul său “Peter Brook și gândirea tradițională”, “structura ternară” a teatrului brookian, în care baza triunghiului o constituie conștiința publicului, și celelalte două laturi viețile interioare ale actorilor și relațiile lor cu partenerii.

Această întâlnire este ceea ce interesează. Acest moment suprem de comunicare. Iar această întâlnire, umană sau teatrală, civilă sau scenică, cu toate misterele care îi dau naștere, este ascunsă undeva în noi, între noi, este momentul suprem al relației interumane. De aceea propun pătrunderea în amănunt în acest domeniu nestudiabil constituit de relațiile umane, pentru a putea mai apoi aplica informațiile căpătate de-a lungul acestei călătorii într-un cadru teatral, în contextul relației scenice. Precum Y

³ Brook, Peter – “There Are No Secrets”, Methuen Publishing Limited, Londra, 1995, pag. 14

⁴ Constantin Noica (1909 - 1987) – filosof și eseist român, preocupat de asemenea de epistemologie, filosofia culturii, antropologie, matematică și logică. Autor, printre altele, al volumelor “Pagini despre sufletul românesc”, “Rostirea filozofică românească”, “Sentimentul românesc al ființei” și “Rugați-vă pentru fratele Alexandru”

⁵ Basarab Nicolescu (n. 1942) – fizician român, președinte al CIRET (Centrul Internațional pentru Studii și Cercetări Transdisciplinare), specialist în teoria particulelor elementare

Gasset, nu vom vorbi despre iubiri, ci despre iubire. Se va vorbi, deci, nu despre relații, ci despre relație.

Pentru apropierea de un domeniu atât de vast și particular cum este relația interumană, stabilirea unor criterii clare și definirea câtorva termeni preciși și care au o conexiune clară, evidentă, cu tema pe care dorim să o abordăm, este esențială.

O istorie a gândirii filozofice în acest domeniu, precum e cea realizată de Todorov⁶, ne ajută să înțelegem modul în care a fost privită teoria relațională de-a lungul timpului, cel puțin în tradiția europeană. În studiul său antropologic "Viața comună", Todorov prezintă marile capitole ale gândirii europene în privința relațiilor interumane, necesității de a relaționa, cauzelor și efectelor caracteristicii sociale a individului. O prezentare succintă a ideilor dezbătute de marii gânditori occidentali în relație cu noile descoperiri din neuroștiința socială este cel puțin interesantă, dacă nu necesară, pentru parcursul acestei lucrări.

Marile curente asociale ale filozofiei europene interesează în măsura în care, pentru a înțelege și dezvolta

⁶ Tzvetan Todorov (n. 1939) – filosof franco-bulgar, celebru pentru contribuția majoră în teoria literară prin definirea fantasticului; născut la Sofia în 1939, trăiește în Franța împreună cu familia din 1963, deținător a numeroase premii și distincții, printre care enumerăm Medalia de Bronz oferită de CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique), primul Premiu Maugean acordat de Academia Franceză, decorat în grad de Ofițer al Ordinului Artelor și Literelor în Franța; autor al 21 de cărți, printre care amintim "Literatură și semnificație", "Poetica prozei", "Teoria simbolului" și "Mihail Bahtin: Principiul dialogic".

o gândire asupra relației, trebuie mai întâi să înțelegem această nevoie de a relaționa a umanității. Iar pentru acest demers, trebuie inevitabil să analizăm, cel puțin succint și cu valoare informativă, teoriile adiacente, pro și contra unei psihologii sociale sau relaționale. Aceasta este și propunerea lui Todorov: studiul său nu se axează pe locul sau rolul individului în societate, ci dimpotrivă, pe rolul și locul pe care "îl ocupă societatea în individ", pentru a putea formula răspunsuri la veșnicele întrebări: "Ce înseamnă ideea general acceptată că suntem ființe sociale? Care sunt consecințele afirmației că "Eu" nu există fără "Tu"?".

În ordine cronologică, urmărindu-și scopurile antropologice declarate, filozoful, semioticianul și, poate de această dată, antropologul deconstruiește rând pe rând fiecare din concepțiile tradiționale asupra naturii sociale sau asociale a individului, într-o călătorie de la Montaigne la Nietzsche sau de la Aristotel la Hegel. Într-o încercare de a demonstra că omul nu poate trăi decât în relație, pentru că asta este adevărata sa natură, identifică, completează, comentează și/sau contraargumentează teoriile clasice asupra sociabilității animalului social. Parcursul lui Todorov, în liniile sale principale, va fi urmărit din motivele mai sus amintite și pentru o argumentare viitoare care să aibă ca fundament nu doar speculații personale, ci și o înțelegere a marilor idei ale umanității care au dus la concluzia că omul e programat să interrelaționeze.

Chiar dacă tendințele "solitare" ale filosofiei clasice europene au fost și sunt în continuare dominante în gândirea despre ființa umană, există totuși și tradiții "sociale" în curentele menționate, cu rădăcini chiar în antichitatea greacă. În filozofia greacă, autarhia este într-adevăr idealul omului înțelept, dar omul, așa cum îl definește Aristotel, este totuși un animal social; în primele variante ale viziunilor grecești asupra umanității, ceilalți sunt necesari pentru ca virtutea să se poată manifesta, nu pentru că ființa umană ar fi incompletă fără ceilalți. Aristotel însă afirmă: "cel ce nu poate trăi în societate sau nu are nevoie de asta pentru că își este suficient sieși, trebuie să fie sau o fiară sau un zeu"; iată deci prima invocare a nevoii de ceilalți, datorată statutului nostru mediu între fiară și zeu. "Omul este iremediabil incomplet", continuă Todorov, într-o continuă căutare de desăvârșire, de completare, iar pentru a îndeplini această nevoie înnăscută are nevoie de ceilalți, căci completarea poate avea loc numai cu ajutorul lor (părere pe care o vom regăsi mult mai târziu, într-unul din modelele relaționale ale psihanalizei). Mitul androginului, nevoia mitologică de cealaltă jumătate, constituie un caz special (cu un oarecare potențial de generalizare pe care vom încerca să îl speculăm într-un subcapitol dintr-o lucrare viitoare) al acestei viziuni asupra umanității, pentru că așa cum susține Todorov, acest mit explică mai degrabă atracția sexuală (punct de vedere

argumentat excelent de Julius Evola⁷ în "Metafizica sexului"). Totuși, această concepție despre om, ca fiind o ființă incompletă, ergo nevoia sa de celălalt, constituie baza tuturor curentelor aparținând tradiției "sociale" ulterioare.

Obiectivul acestui studiu va fi urmărit în continuare printr-o schimbare de perspectivă. Dacă abordarea antropologică a lui Todorov sprijinită pe marile curente filosofice europene au oferit o privire de ansamblu asupra existenței individului doar într-un context relațional, privind mai în detaliu această abordare determinist relațională, mă voi sprijini pe marile teorii psihanalitice post-freudiene. Această schimbare de perspectivă va oferi posibile criterii de înțelegere la scară microscopică asupra conceptului de relaționalizare, posibile caracteristici specifice ale conceptului de relație, cât și oportunități de înțelegere a noțiunilor pe care le vom introduce în studiile ulterioare din cadrul acestui demers. Sunt necesare prezentările modelelor relaționale din psihanaliză, nu din perspectivă pur argumentativă (interesul nostru nu este a-l reabilita sau a-l combate pe Freud), ci strict din perspectiva demonstrației imposibilității existenței individului asocial.

Toate semnificațiile internalizate, interpretate și transformate de psihicul uman sunt generate doar în contextul relațiilor cu ceilalți. Până și procesele și

⁷ Julius Evola (1898 - 1974) – filozof și pictor italian, celebru pentru lucrarea "Metafizica sexului"

evenimentele biologice primare ale ființei umane, foamea, defecația și orgasmul, sunt experimentate în cadrul modelului relațional în contextul unor "texturi simbolice" ale unei matrici relaționale.

Bineînțeles, totul a fost spus. Gândit, cercetat, analizat, formulat, reformulat, aprobat, contrazis, condamnat, reabilitat, definit, redefinit, nedefinit, validat, arhivat, descoperit, îngropat, redescoperit, uitat, amintit și regândit. Și povestea poate reîncepe. Cercul se închide sau se redeschide oriunde. Acesta este destinul oricărei idei. Oricărei întâlniri. Ce rămâne de făcut este doar să alegem verbul care ne reprezintă. Și apoi să ne dăm seama că, oricare ar fi acest verb, el nu ne mulțumește niciodată pe deplin, pentru că niciodată el nu va fi suficient. Pentru că noi nu ne vom fi niciodată suficienți. În clipa în care această îngrozitoare, oribilă suficiență își arată rânjetul, surâsul dispare.

În această epocă paradoxală, în care comunicarea a atins apogeul prin intermediul tehnologiei, radioul, televiziunea, internetul, telefonul, toate aceste mijloace ale tehnologiei reușesc să pună în legătură aproape instantanee orice parte a planetei cu toate celelalte părți. Și cu toate acestea, epoca în care umanitatea simte că se comunică funcțional din ce în ce mai puțin. Era comunicării. Era războaielor. Orice proces de comunicare contemporan se

sfârșește cu un conflict. S-au uitat sensurile comunicării. Chiar sensurile de bază. Etimologice.

A comunica. Communie – a face comun, a face în comun. A împărtăși. A crea împreună cu alții. La început a fost cuvântul, ne spune Biblia. Logosul, rostirea. Căci «rostire» este singurul cuvânt care poate reda «logos»-ul grecesc, acest «princeps al gândirii», cum spune Noica. Logos, care înseamnă și cuvânt și rațiune, și socoteală, și raport, și definiție, și rost. Rostire, deci rostuire. Punerea în ordine. Deci cuvântul face lucrurile să aparțină și altora, cuvântul creează lucrurile, pune lucrurile în ordine. Puterea cuvântului. Aspecte deseori ignorate. Astăzi, aceste valori ale cuvântului, cunoscute de puțini și aplicate de și mai puțini, se degradează din ce în ce mai repede. Care sunt cauzele? Unde se produce pierderea? Limba și omul – două noțiuni interconectate, interdependente. Zoon phonanta. Animalul vorbitor, cum îl numește George Steiner⁸. Este el un creator al limbii sau o creație a limbii? Din punct de vedere evoluționist, darwinist, răspunsul este evident. Omul este cel ce a creat limbajul verbal.

Nevoia de a comunica autentic cu celălalt, o nevoie înrădăcinată în specia noastră, așa cum se demonstrează în capitolele introductive, trebuie să ne ofere direcția justă,

⁸ George Steiner (n. 1929) – scriitor și lingvist american de origine franceză, celebru erudit, cu contribuții importante în filozofie și critică literară

ordinea corectă; iar datoria noastră este să ne lăsăm ghidați pe această direcție, să fim conștienți că ea se naște dintr-o nevoie profundă, o nevoie mai presus de teatru, mai autentică decât orgoliul care schimbă prioritățile, mai aproape de acel adevăr spre care năzuim. Autenticitatea, așa cum afirmă Claude Levi-Strauss⁹, servește la stabilirea granițelor domeniului antropologic, care studiază societățile *autentice*, adică "bazate, într-o măsură mult mai mare decât celelalte, pe relații personale, pe raporturi concrete între indivizi"¹⁰.

Pentru a putea măcar să ne apropiem de un asemenea ideal, e nevoie de o conștientizare cât se poate de profundă a acestei responsabilități, e nevoie ca înțelegerea noastră să depășească nivelul pur intelectual. E necesar să înțelegem cu toată ființa noastră semnificația acestei dăruiri. "Cum vedeți, când e vorba de comunicare, voi căutați în om, înainte de toate, sufletul lui, lumea lui interioară. Căutați deci în mine sufletul."¹¹ O definiție exactă, concretă, palpabilă a acestui sfat este, bineînțeles, imposibilă. Nuanțele sunt infinite. Obiectul atenției actorului este sufletul partenerului său. Aceasta este condiția primordială a comunicării autentice, așa cum o vede Stanislavski. Numai și numai atunci când doi parteneri au ca obiect al atenției sufletul celuilalt, putem vorbi despre un proces real de

⁹ Claude Levi-Strauss (1908 - 2009) - antropolog și etnolog francez

¹⁰ Borie, Monique – "Antonin Artaud. Teatrul și întoarcerea la origini", Editura Polirom, UNITEXT, 2004, pag. 15

¹¹ Stanislavski, K. S. – *op. cit.*, pag. 250

comunicare.

Sintetizând, se poate spune că acest parametru introdus de Stanislavski - comunicarea - este esențial pentru funcționarea optimă a actorilor, și este un criteriu fundamental necesar, dacă nu și suficient, pentru redarea pe scenă a vieții spiritului omenesc, conceptul care trebuie să devină scopul vieții noastre în teatru. Comunicarea cu celălalt - gând către gând, cuvânt către cuvânt, privire către privire, psihic către psihic, corp către corp, suflet către suflet, ființă către ființă, acesta este unul din pașii principali ai muncii actorului cu sine însuși.

"Pentru a evalua teatrul ca fenomen social și cultural ne îndreptăm automat spre public. Dar relațiile dintre actori și public devin importante doar în planul al doilea. Înainte de toate contează relațiile ce se stabilesc între cei care se consacră teatrului."¹² Teatrul ca grup, împotriva celorlalți sau împreună cu ceilalți. Teatrul care se naște, așa cum subliniază Barba, din nevoia oamenilor de a sta laolaltă. Nevoia exclușilor, a marginalizaților, de a fi împreună. "Acești indivizi", continuă Barba referindu-se la fenomenul comediei dell'arte, "primii actori profesioniști din epoca modernă și-a transformat devierea, *a-socialitatea*, adunându-se în grup."¹³ Grupul teatral este, în esența sa,

¹² Barba, Eugenio – "Teatru. Singurătate, meșteșug, revoltă", Editura Nemira, 2010, pag. 253

¹³ Barba, Eugenio – "Teatru. Singurătate, meșteșug, revoltă", Editura Nemira, 2010, pag. 254

manifestarea supremă a naturii relaționale a ființei. Poate de aceea pietrele de temelie ale artei spectaculare a ultimului secol sunt acele opere create de grupuri teatrale deja consolidate. Oameni care vor să se întâlnească, oameni care constituie, împreună, una din acele micro-societăți autentice (din punct de vedere antropologic), grupuri bazate pe raporturi concrete și relații personale. Oameni care au un trecut împreună. Oameni care cred în aceleași lucruri. Aceste procese de comunicare și relaționare în cadrul grupurilor teatrale se acumulează și îmbogățesc universul interior al fiecărui membru în parte, și al grupului, în general. Suntem făcuți să acționăm împreună cu celălalt. Trebuie doar să acceptăm asta și să re-învățăm ceea ce este întipărit în genele speciei. Să re-învățăm ce înseamnă comunicare, dialog, relație.

Tocmai pentru că limbajul cotidian nu dispune de elementele necesare pentru a putea crea o clasificare corespunzătoare, deoarece terminologia utilizată este loc comun și nu denotă de fapt tipul de relație (exemplele date de enciclopedie sunt destul de elocvente în acest sens: cunoștință, soț, iubit, șef, părinte sau adjective precum cald, romantic, apropiat, pe termen lung), cercetările psihosociologice ale specialiștilor în relații umane au creat o terminologie specifică pentru a putea încadra relațiile în clasificări științifice, deși aparent neclare.

Fie că privim din perspectiva lui Merleau-Ponty, care sugerează că întâlnirea cu Celălalt este aproape o formă de comuniune, fie din cea a lui Levinas¹⁴, care sugerează că realitatea contactului cu celălalt este dată tocmai de diferențele irevocabile dintre subiectivitățile noastre, exercițiul lui Meisner este pasul prim către inițierea contactului, a comunicării, deci a relației. Corecțiile sau adăugirile făcute de fiecare din parteneri vor modifica ceva în fiecare dintre noi. Cu fiecare replică, cu fiecare nou punct de vedere asupra observației făcute de celălalt, eu nu mai sunt același. Sunt un rezultat al modificărilor provocate în mine de către partener, iar aceste modificări nu pot fi altfel decât pe deplin autentice, nefiind fabricate sau pre-gândite. Ele sunt o consecință directă a lucrului de pe urma celuilalt. Însă pentru ca acest lucru să se întâmple, actorul trebuie să aibă o capacitate rafinată și nuanțată de a observa, pe de o parte, precum și o deschidere și receptivitate totală față de impulsurile oferite de partener, pe de altă parte. Pentru că, așa cum susține și Esper, "ceea ce nu observi sau nu auzi nu te poate afecta."¹⁵ Orice scăpare, orice neatenție în privința comportamentului celuilalt dăunează contactului real.

"În cadrul acestui act, există o acceptare implicită a faptului că Celălalt transcende percepția vorbitorului despre el și orice descriere pe care ar putea-o face. Datorită acestei transcenderi, prima persoană nu poate prezice reacția pe care

¹⁴ Emmanuel Levinas (1906 - 1995) – filozof francez cu contribuții importante în existențialism, etică, fenomenologie și ontologie

¹⁵ Esper, William - *op. cit.*, pag. 85

partenerul o va avea la observația sa și, de aceea, observația se exprimă într-un mediu de incertitudine. A doua persoană ascultă și repetă fraza din propria perspectivă, adăugând astfel și o judecată critică asupra validității observației din punctul său de vedere. Totuși, datorită diferenței absolute dintre subiecți, ceea ce se instituie e mai degrabă discurs decât comunicare.”¹⁶ Dar tocmai acest mediu al incertitudinii, această așteptare fără așteptări, este generatorul adevărului (subiectiv sau pluri-subiectiv) al contactului, al dialogului.

O viață a dialogului. O existență dialogică. Aceste sintagme introduse de Martin Buber¹⁷ și Mihail Bahtin sau de descendenții spirituali și/sau de comentatorii acestora ne fac să realizăm cât de limitată este perspectiva noastră asupra unui concept care, iată, poate însemna o întreagă direcție filozofică. Bineînțeles că e vorba de niște modele ideale, de niște generalizări și abstracțiuni care nu numai că nu au o aplicabilitate directă, ci chiar par destul de eterice și puțin inteligibile până și la nivel teoretic.

În viziunea lui Buber, "Eu-Tu" este cuvântul inițial al omenirii. E o sintagmă primară. Este sintagma de bază a relației, caracterizată prin mutualitate, prin intensitate, prezență, prin faptul că e directă și, nu în ultimul rând, inefabilă. Se poate observa cu ușurință că toate aceste caracteristici care descriu binomul relațional se află printre

¹⁶ McLaughlin, James Anthony – "Meisner across paradigms", University of Exeter, 2012, pag. 100

¹⁷ Martin Buber (1878 - 1975) – filozof austriac de origine israeliană, cunoscut pentru filozofia dialogului, o formă de existențialism

criteriile impuse de Brook pentru a descrie actul teatral autentic. Deci teatrul nu poate exista fără acest model ideal al binomului relațional. Și, poate mai mult decât atât, este constituit dintr-o multitudine de astfel de binomuri, concentrate și esențializate. Putem afirma deci, că actul teatral autentic are o structură polinomială, constituită din multiple binomuri relaționale. Este modelul ideal al vieții dialogului, al unei existențe prin dialog. Este începutul de la care, din păcate, ne îndepărtăm.

Să măsurăm nemăsurabilul. Să cuantificăm necuantificabilul. Să încadrăm neîncadrabilul. Să calculăm necalculabilul. Să clasificăm neclasificabilul. Etc. Toate aceste propuneri, inițiative care apar în mod necesar atunci când apare ideea unei lucrări despre orice ar avea legătură cu un domeniu atât de inefabil ca cel teatral, sunt întotdeauna zadarnice. Să vorbim despre teatru ca și cum am ști cu certitudine despre ce este vorba cu adevărat este un demers sortit eșecului în mod absolut. Tot ce putem face este să presupunem, să generalizăm particularul, să ne prefacem că înțelegem neinteligibilul și că vedem cu adevărat invizibilul. Căci numai faptul teatral în sine poate produce aceste miracole. Actul care se întâmplă acum, aici, real, în fața privitorului. Doar această întâmplare poate rezolva aceste dileme, și doar într-un mod pur temporar și efemer, pentru că o dată cu căderea cortinei, tot ce va rămâne este amintirea. De aceea a vorbi sau a scrie despre faptul teatral are valoarea unei analize seci, reci și aproape

întotdeauna neconcludente despre chiar domeniul abordat. Imposibilitatea în care se află cel ce încearcă (în van) să scrie viu despre un fenomen care are loc doar atunci când el se întâmplă cu adevărat, absurditatea acestei situații, ne plasează într-un cadru în care orice astfel de încercare devine în mod inevitabil o pastișă a realității, o imitație (de cele mai multe ori de prost gust) a realității ireversibile. Despre teatru nu se poate scrie. Teatrul trebuie să se întâmple. Și atunci ce rămâne de făcut? Să privim în gol, uimiți de propria noastră neputință, să ne asumăm aprioric eșecul și să încercăm să depășim granița ridicolului în plasa căruia vom cădea, mai mult sau mai puțin voit. Să scriem, conștienți de limită, despre teatru.

Bibliografie

*** – "El, vizionarul. Aureliu Manea", Revista "Teatrul azi" (supliment), București, 2000

*** – "Encyclopedia of Human Relationships", Sage Publications Inc, 2009

*** – "Foundations in Social Neuroscience", MIT Press, 2002, ediție coordonată de John T. Cacciopo și Gary G. Berntson

*** – "Handbook of Psychology", vol. 5, "Personality and Social Psychology", Wiley & Sons, 2003

*** – "Handbook of Psychology", vol. 7, "Educational Psychology", Wiley & Sons, 2003

*** – "Handbook of Psychology", vol. 10, "Assessment Psychology", Wiley & Sons, 2003

*** – "Interpersonal Communication Research", Lawrence Erlbaum Associates Publishers, Londra, 2002

*** – "Performance and Cognition", Routledge Advances in Theatre and Performance Studies, New York, 2006

*** – "Psychology of Relationships", Nova Science Publishers, New York, 2009

Adams, Michael Vannoy – "The Fantasy Principle: Psychoanalysis of the Imagination", Brunner-Routledge, 2004

Anzieu, Didier – "Psihanaliza travaliului creator", Editura Trei, București, 2004

Bahtin, M. M. – "The Dialogic Imagination", University of Texas Press, 1981

Banu, George – "Repetițiile și teatrul reînnoit", Editura Nemira, București, 2009

Banu, George; Morariu, Mircea – "George Banu în dialog cu Mircea Morariu – Viața secundă: comentarii și mărturii despre teatru", Fundația Culturală "Camil Petrescu", Revista "Teatrul azi" (supliment), prin Editura Cheiron, București, 2016

Banu, George – "Dincolo de rol sau actorul nesupus", Editura Nemira, București, 2008

Barba, Eugenio – "Teatru. Singurătate, meșteșug, revoltă", Editura Nemira, 2010

Baxter L. A. & Montgomery, B. M. – "Relating: Dialogues and dialectics", New York, Guilford Press, 1996

Berger, C. R. – "Communicating under uncertainty", Newbury Park, California, 1987

Berger, C. R. – "Communication and social processes", Michigan State University Press, 1995

Bohm, David – "Thought as a System", Routledge, 1994

Bohm, David – "Wholeness and the Implicate Order", Routledge Classics, 2002

Bohm, David & Krishnamurti, J. – "The Limits of Thought", Routledge, 1999

Bohm, David – "On Creativity", Routledge, 2005

Bohm, David – "On Dialogue", Routledge, 2003

Boleslavsky, Richard – "Acting: The First Six Lessons", Routledge, 2005

Borie, Monique – "Antonin Artaud. Teatrul și întoarcerea la origini", Editura Polirom, UNITEXT, 2004

Bourriaud, Nicolas – "Estetica relațională. Postproducție", Editura Idea Design & Print, Cluj Napoca, 2007

Brook, Peter – "Between Two Silences – talking with Peter Brook", edited by Dale Moffit, Dallas: Southern University Press, 1999

Brook, Peter – "The Shifting Point", Theatre Communications Group, New York, 1987

Brook, Peter – "There Are No Secrets", Methuen Publishing Limited, Londra, 1995

Brook, Peter – "Threads of Time: Recollections", Washington, Counterpoint, 1998

Buber, Martin – "Between Man and Man", Taylor & Francis e-Library, 2004

Buber, Martin – "I and Thou", Charles Scribner's Sons, New York, 1958

Cioran, Emil – "Cartea amăgirilor", Editura Humanitas, București, 2007

Cojar, Ion - "O poetică a artei actorului", Editura Paideia, București, 1998

Crețulescu, Tamara – "Condiția actorului în secolul XX", București, U.N.A.T.C. "I. L. Caragiale", 2004; Teză de doctorat; cond. șt. prof. univ. dr. Adriana Popovici

Croyden, Margaret – "Conversations with Peter Brook: 1970 - 2000", New York, Faber and Faber, 2003

Derrida, Jacques – "The Post Card: From Socrates to Freud and Beyond", The University of Chicago Press, 1987

Dodin, Lev – "Călătorie fără sfârșit", Fundația Culturală "Camil Petrescu", Revista "Teatrul azi" (supliment), București, 2008

Donellan, Declan – "Actorul și ținta", UNITEXT, 2006

Dwyer, Diana – "Interpersonal Relationships", Routledge, 2000

Egri Lajos – "The Art of Dramatic Writing", Simon & Schuster, New York, 1946

Esper, William; DiMarco, Damon – "The Actor's Art and Craft. William Esper teaches the Meisner Technique " – Anchor/Random House, New York, 2008

Evola Julius – "Metafizica sexului", Editura Humanitas, București, 2006

Fiske, John - "Introduction to communication studies", Taylor & Francis Group, 2002

Freud, Sigmund – Opere esențiale, vol. 3 – "Psihologia inconștientului", Editura Trei, București, 2010

Friedman, Maurice S. – "Martin Buber. The Life of Dialogue", The University of Chicago Press, 1955

Griffin, Em - "A first look at communication theory", McGraw-Hill, 2012

Goleman, Daniel – "Social Intelligence – The New Science of Human Relationships", Bantam Books, New York, 2006

Hagen, Uta – "Respect for acting", Editura John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2008

Hartley, Peter – "Interpersonal Communication", Taylor & Francis e-Library, 2001

Herman, Vimala – "Dramatic Discourse – Dialogue as Interaction in Plays", Routledge, 1995

Holquist, Michael – "Dialogism. Bakhtin and his World", Taylor & Francis e-Library, 2005

Huizinga, Johan - "Homo ludens – Încercare de determinare a elementului ludic al culturii", Editura Humanitas, București, 2007

Johnstone, Keith – "Impro – Improvizația și teatrul", Editura Tracus Arte, București, 2014, pag. 37-38

Jung, Carl Gustav – "Opere complete", vol.1, "Arhetipurile și inconștientul colectiv", Editura Trei, București, 2003

Krishnamurti, J. – "The Mirror of Relationship", Krishnamurti Foundation Trust Ltd., 1992

Lacan, Jacques – "Ecrits", Routledge Classics, 2005

Malaev-Babel, Andrei - "The Vakhtangov Sourcebook", Routledge, 2011

Meisner, Sanford; Longwell, Denis – "Sanford Meisner on Acting", Random House, New York, 1987

Merleau-Ponty, Maurice – "The Primacy of Perception", Evanston: Northwestern University Press, 1964

Moisescu, Valeriu, "Însemnări contradictorii", Editura Unitext, București, 1999, pag. 110

Morris, Desmond – "Zoomenirea", Editura Art, București, 2016

Noica, Constantin – "Jurnal filozofic", Editura Humanitas, 2008

Mills, Jon – "A Critique of Relational Psychoanalysis", articol apărut în "Psychoanalytic Psychology", 22(2), 2005

Mitchell, Stephen A. – "Relational Concepts in Psychoanalysis – An Integration", Harvard University Press, 1988

Mitchell, Stephen A. – "Relationality: From Attachment to Intersubjectivity", The Analytic Press, 2000

Ortega y Gasset, José – "Studii despre iubire", Editura Humanitas, București, 2008

Ortega y Gasset, José – "Revolta maselor", Editura Humanitas, București, 2007

O'Sullivan, Tim; Hartley, John; Saunders, Danny; Montgomery, Martin; Fiske, John - "Key concepts in

communication and cultural studies", Taylor & Francis e-Library, 2006

Ostermeier, Thomas – "Teatrul și frica", Editura Nemira, București, 2016 , pag. 107

Pleșu, Andrei – "Despre frumusețea uitată a vieții", Editura Humanitas, București, 2011

Pitches, Jonathan – "Science and the Stanislavski Tradition of Acting", Routledge, 2006

Ricoeur, Paul - "Du texte à l'action", Editions du Seuil, 1986

Ricoeur, Paul – "Oneself as another", The University Of Chicago Press, Chicago, 1992

Stanislavski, K. S. – "Munca actorului cu sine însuși", ESPLA, 1955

Steiner, George – "Animalul vorbitor", Eseu preluat din Revista "Secolul XX", nr.3/1973

Steiner, George - "Gramaticile creației", Editura Humanitas, București, 2015

Steiner, George – "Tăcerea și poetul", Eseu preluat din Revista "Secolul XX", nr.9/1967

Steinhardt, Nicolae – "Jurnalul fericirii", Editura Mănăstirii Rohia, 2005

Thibaut, John; Kelley, Harold – "The Social psychology of groups", New York: Wiley, 1959

Todorov, Tzvetan – "Viața comună – Eseu de antropologie generală", Editura Humanitas, București, 2009

Todorov, Tzvetan – "Life in common – An essay in general anthropology", University of Nebraska Press, 2001

Womack, Peter – "Dialogue", Routledge, 2011

West, Richard; Turner, Linn H. – "Introducing communication theory: Analysis and application", McGraw-Hill, New York, 2010

Zamfirescu, Vasile Dem. – "Introducere în psihanaliza freudiană și postfreudiană", Editura Trei, București, 2006